ബ്രഹ്മാണ്ഡപുരാണമ്/മധ്യഭാഗഃ/അധ്യായഃ 48
സഗരോപാഖ്യാനം

ജൈമിനിരുവാച
ഗതേ തസ്മിന്മുനിവരേ സഗരോ രാജസത്തമഃ .
അയോധ്യായാ-മധിവസൻ/പാലയാമാസ മേദിനീമ് .. 2,48.1 ..

സർവ-സംപദ്-ഗണോപേതഃ സർവ-ധർമാർഥ-തത്ത്വവിത് .
വയസൈവ സ ബാലോഽഭൂത്/കർമണാ വൃദ്ധസംമതഃ .. 2,48.2 ..

തഥാപി ന ദിവാ ഭു+ക്തേം/ ശേതേ വാ നിശി സംസ്മരൻ .
സുദീർഘം നിഃശ്വസി+ത്യുഷ്ണ-മുദ്വിഗ്ന-ഹൃദയോഽനിശമ് .. 2,48.3 ..

ശ്രുത്വാ രാജാ+ സ്വരാജ്യം നിജഗുരു-മവജി+
ത്യാരിഭിഃ സംഗൃഹീതം
മാത്രാ സാർദ്ധം പ്രയാന്തം വനമതി-ഗഹനം/
സ്വർഗതം തം ച തസ്മിൻ .
ശോകാവിഷ്ടഃ സരോഷം സകലരിപുകുലോ+
ച്ഛിത്തയേ സത്പ്രതിജ്ഞ+
ശ്ചക്രേ സദ്യഃ പ്രതിജ്ഞാം പരിഭവ-മനലം
സോഢു-മിക്ഷ്വാകു-വംശ്യഃ .. 2,48.4 ..

സ കദാചി+ന്മഹീപാലഃ കൃത-കൗതുക-മങ്ഗലഃ .
രിപും ജേതും മനശ്ചക്രേ ദിശശ്ച സകലാഃ ക്രമാത് .. 2,48.5 ..

അനേകരഥ-സാഹസ്രൈസ്ര്/ഗജാശ്വ-രഥ-സൈനികൈഃ .
സർവതഃ സംവൃതോ രാജാ നി+ശ്ചക്രാമ പുരോ+ത്തമാത് .. 2,48.6 ..

ശത്രൂൻഹന്തും പ്രതസ്ഥേ നിജബലനിവഹേ/
നോത്പതദ്ഭിസ്/തുരങ്ഗൈർ
*നാസ+ത്ത്വോർമീ-ജലാകൂ-ലജല-നിധി-നിഭേ-നാഥ ഷാഡങ്ഗികേന .
മത്തൈർ-മാതങ്ഗ-യൂഥൈഃ സകുല-ഗിരികുലേ-
നൈവ ഭൂമണ്ഡലേന+
ശ്വേത+ച്ഛത്ര+ധ്വജൗഘൈ/രപി ശശിസുകരാ/
ഭാതവേനൈവ സാർദ്ധമ് .. 2,48.7 ..

തസ്യാഗ്രേസരസൈന്യയൂഥചരണപ്രക്ഷുണ്ണശൈലോച്ചയ+
ക്ഷോദാപൂരിതനിമ്നഭാഗമവനീപാലസ്യ സംയാസ്യതഃ .
പ്രത്യേകം ചതുരങ്ഗസൈന്യനികര+
പ്രക്ഷോദസംഭൂതഭൂ
രേണു+പ്രാവൃതിരുത്സ്ഥലീ സമഭവദ്/
ഭൂമിസ്തു തത്രാനിശമ് .. 2,48.8 ..

നിഘ്ന+ന്ദൃപ്താ-നനേകാ+ന്ദ്വിപ-തുര-ഗരഥ+
വ്യൂഹസംഭിന്നവീരാൻ
സദ്യഃ ശോഭാം ദധാനോ്സുരനികരചമൂർ
നിഘ്നത+ശ്ചന്ദ്രമൗലിഃ .
ദൂരാദേവാഭിശംസൻ-നരിനഗരനിരോ
ധേഷു കർമാഭിഷങ്ഗേ
തേഷാം ശീഘ്രലാപയാന+ക്ഷണ-മഭി-ദിശതി+
പ്രാണിധൈര്യം വിധത്തേ .. 2,48.9 ..

വിജിഗീഷുർദിശോ രാജാ രാജ്ഞോ യസ്യാഭിയാസ്യതി .. 2,48.10 ..

വിഷയം സ നൃപസ്തസ്യ സദ്യഃ പ്രണതിമേഷ്യതി .
വിജിത്യ നൃപതീൻസർവാൻകൃത്വാ ച സ്വപദാനുഗാൻ .. 2,48.11 ..

സംകേത ഗാമിനഃ കാംശ്ചിത്കൃത്വാ രാജ്യേ ന്യവർത്തത .
ഏവം സ വിസരന്ദിക്ഷു ദക്ഷിണാഭിമുഖോ നൃപഃ .. 2,48.12 ..

സ്മരൻപൂർവകൃതം വൈരം ഹൈഹയാനഭ്യവർത്തത .
തതസ്തസ്യ നൃപൈഃ സാർദ്ധം സമഗ്രരഥകുഞ്ജരൈഃ .. 2,48.13 ..

ബഭൂവ ഹൈഹയൈർവീരൈഃ സംഗ്രാമോ രോമഹർഷണഃ .
രാജ്ഞാം യത്ര സഹസ്രാണി സ ബലാനി മഹാഹവേ .. 2,48.14 ..

നിജഘ്നാന മഹാബാഹുഃ സംക്രുദ്ധഃ കോസലേശ്വരഃ .
ജിത്വാ ഹൈഹയഭൂപാലാൻഭങ്ക്ത്വാ ദഗ്ധ്വാ ച തത്പുരീമ് .. 2,48.15 ..

നിഃശേഷശൂന്യാ മകരോദ്വൈരാന്തകരണോ നൃപഃ .
സമഗ്രബലസംമർദ്ദപ്രമൃഷ്ടാശേഷഭൂതലഃ .. 2,48.16 ..

ഹൈഹയാനാമശേഷം തു ചക്രേ രാജ്യം രജഃസമമ് .
രാജ്യം പുരീം ചാപഹായ ഭ്രഷ്ടൈശ്വര്യാ ഹതത്വിഷഃ .. 2,48.17 ..

രാജാനോ ഹതഭൂയിഷ്ഠാ വ്യദ്രവന്ത സമന്തതഃ .
അഭിദ്രുത്യ നൃപാംസ്താംസ്തു ദ്രവമാണാന്മഹീപതിഃ .. 2,48.18 ..

ജഘ്നാന സാനുഗാന്മത്തഃ പ്രജാഃ ക്രുദ്ധ ഇവാന്തകഃ .
തതസ്താൻപ്രതി സക്രോധഃ സഗരഃ സമര്േരിഹാ .. ..
മുമോചാസ്ത്രം മഹാരൗദ്രം ഭാർഗവം രിപുഭീഷണമ് .2,48.19

തേനോത്സൃഷ്ടാതിരൗദ്ര+ത്രിഭുവനഭയദ+
പ്രസ്ഫുരദ്/ഭാർഗവാസ്ത്ര+
ജ്വാലാ-ദന്ദ+ഹ്യമാനാ/വശ-തനു-തതയസ്/തേ നൃപാഃ സാദ്യ ഏവ .
വായ്വസ്ത്രാവൃത്തധൂമോദ്-ഗമപടല-തമോ-മുഷ്ട-ദൃഷ്ടി+പ്രസാരാ
ഭ്രേമുർഭൂപൃഷ്ടലോഠദ്ബഹുലതമരജോഗൂഢമാത്രാ മുഹൂർത്തമ് .. 2,48.20 ..

ആഗ്നേയാസ്ത്ര+പ്രതാപ+പ്രതിഹതഗതയോഽ-
ദൃഷ്ടമാർഗാഃ സമന്താദ്-
ഭൂപാലാ നഷ്ടസംഘാഃ പരവശതനവോ+
വ്യാകുലീഭൂതചിത്താഃ .
ഭീതാഃ സംത്യുക്തവസ്ത്രാ-യുധകവചവിഭൂ-
ഷാദികാ മുക്തകേശാ
വിസ്പഷ്ടോ+ന്മത്ത-ഭാവാൻ/ഭൃശ തര-മനു-കുർ
വ+ന്ഗ്രതഃ ശാത്ര+വാണാമ് .. 2,48.21 ..

വിജിത്യ ഹൈഹയാൻസർവാൻസമരേ സഗരോ ബലീ .
സംക്ഷുബ്ധസാഗരാകാരഃ കാംബോജാനഭ്യവർത്തത .. 2,48.22 ..

നാനാ-വാദിത്ര-ഘോഷാ-ഹതപടഹരവാ
കർണനന+ധ്വസ്ത-ധൈര്യാഃ
സദ്യഃ സംത്യക്തരാജ്യ+സ്വബലപുരപുരൻ-
ധ്രീ-സമൂഹാ വിമൂഢാഃ .
കാംബോജാസ്-താല-ജങ്ഘാഃ ശക-യവന-കിരാ-
താദയഃ സാകമേതേ
ഭ്രേമുർ-ഭൂര്യസ്ത്ര-ഭീത്യാ ദിശി ദിശി രിപവോ
യസ്യ പൂർവാ-പരാധാഃ .. 2,48.23 ..

ഭീതാസ്തസ്യ നരേശ്വരസ്യ രിപവഃ
കേചിത്പ്രതാ പാനല+
ജ്വാലാമുഷ്ടദൃശോ വിസൃജ്യ വസതിം
രാജ്യം ച പുത്രാദിഭിഃ .
ദ്വിട്സൈന്യൈഃ സമഭിദ്രുതാ വനഭുവം
സംപ്രാപ്യ തത്രാപി തേഽസ്-
തൈമിത്യം സമുപാഗതാ ഗിരിഗുഹാ-
സുപ്തോത്ഥിതേന ദ്വിഷഃ .. 2,48.24 ..

താലജങ്ഘാന്നിഹത്യാജൗ രാജാ സ ബലവാഹനാൻ .
ക്രമേണ നാശയാമാസ തദ്രാജ്യമരികർഷണഃ .. 2,48.25 ..

തതോ യവനകാംബോജകിരാതാദീനനേകശഃ .
നിജഘാന രുഷാവിഷ്ടഃ പൽഹവാൻപാരദാനപി .. 2,48.26 ..

ഹന്യമാനാസ്തു തേ സർവേ രാജാനസ്തേന സംയുഗേ .
ദുദ്രുവുഃ സംഘശോ ഭീതാ ഹതശിഷ്ടാഃ സമന്തതഃ .. 2,48.27 ..

യുഷ്മാഭിര്യസ്യ രാജ്യം ബഹു-ഭിര-പദൃതം
തസ്യ പുത്രോഽധുനാഹം
ഹന്തും വഃ സപ്രതിജ്ഞം പ്രസഭ-മുപഗതോ
വൈര-നിര്യാത-നൈഷീ .

ഇത്യുച്ചൈഃ ശ്രാവയാണോ യുധി നിജചരിതം
വൈരിഭിർനാഗവീര്യഃ
ക്ഷത്രൈരർവിധ്വംസിതേജാഃ സഗരനരപതിഃ
സ്മാരയാമാസ ഭൂപഃ .. 2,48.28 ..

തം ദൃഷ്ട്വാ രാജവര്യം സകലരിപുകുല+
പ്രക്ഷയോപാത്തദീക്ഷം
ഭീതാഃ സ്ത്രീബാലപൂർവം ശരണ-മഭിയയുഃ
സ്വാസു-സംരക്ഷണായ .
ഇക്ഷ്വാകൂണാം വസിഷ്ഠം കുലഗുരുമഭിതഃ
സപ്ത രാജ്ഞാം കലേഷു+
പ്രഖ്യാതാഃ സംപ്രസൂതാ നൃപവരരിപവഃ
പാരദാഃ പൽഹ-വാദ്യാഃ .. 2,48.29 ..

വസിഷ്ഠമാശ്രമോപാന്തേ വസംതമൃഷിഭിർവൃതമ് .
ഉപഗമ്യാബ്രുവൻസർവേ കൃതാഞ്ജലിപുടാ നൃപാഃ .. 2,48.30 ..

ശരണം ഭംവ നോ ബ്രഹ്മന്നാർത്താനാമഭയൈഷിണാമ് .
സഗരാസ്ത്രാഗ്നിനിർദഗ്ധശരീരാണാം മുമൂർഷതാമ് .. 2,48.31 ..

സ ഹന്ത്യസമാനശേഷേണ വൈരാന്തകരണോന്മുഖഃ .
തസ്മാദ്ഭയാദ്ധി നിഷ്ക്രാന്താ വയം ജീവിതകാങ്ക്ഷിണഃ .. 2,48.32 ..

വിഭിന്നരാജ്യഭോഗർദ്ധിസ്വദാരാപത്യബാന്ധവാഃ .
കേവലം പ്രാണരക്ഷാർഥം ത്വാം ത്വയം ശരണം ഗതഃ .. 2,48.33 ..

ന ഹ്യന്യോഽസ്തി പുമാംല്ലോകേ സൗഹൃദേന ബലേന വാ .
യസ്തം നിവർത്തയിത്വാസ്മാൻപാലയേന്മഹതോ ഭയാത് .. 2,48.34 ..

ത്വം കിലാർകാന്വയഭുവാം രാജ്ഞാം കുലഗുരുർവൃതഃ .
തദ്വംശപൂർവജൈർഭൂപൈസ്ത്വതപ്രഭാവശ്ച താദൃശഃ .. 2,48.35 ..

തേനായം സഗരോഽപ്യദ്യ ഗുരുഗൗരവയന്ത്രിതഃ .
ഭവന്നിദേശം നാത്യേതി വേലാമിവ മഹോദധിഃ .. 2,48.36 ..

ത്വം നഃ സുഹൃത്പിതാ മാതാ ലോകാനാം ച ഗുരുർവിഭോ .
തസ്മാദസ്മാന്മഹാഭാഗ പരിത്രാതും ത്വമർഹസി .. 2,48.37 ..

ജൈമിനിരുവാച
ഇതി തേഷാം വചഃ ശ്രുത്വാ വസിഷ്ഠോ ഭഗവാനൃഷിഃ .
ശനൈർവിലോകയാമാസ ശരണം സമുപാഗതാൻ .. 2,48.38 ..

വൃദ്ധസ്ത്രീബാലഭൂയിഷ്ഠാൻഹതശേഷാന്നൃപാന്വയാൻ .
ദൃഷ്ട്വാ ത്വതപ്യദ്ഭഗവാൻസർവഭൂതാനുകംപകഃ .. 2,48.39 ..

ചിരം നിരൂപ്യ മനസാ താന്വിലോക്യ ച സാദരമ് .
ഉജ്ജീവയഞ്ഛരനൈർവാചാ മാ ഭൈഷ്ടേതി മഹാമതിഃ .. 2,48.40 ..

അഥാവോചന്മഹാഭാഗഃ കൃപയാ പരയാന്വിതഃ .
സമയേ സ്ഥാപയാമാസ രാജ്ഞസ്താഞ്ജീവിതാർഥിനഃ .. 2,48.41 ..

ഭൂ-പ+വ്യാ കോപ-ദഗ്ധം നൃപകുലവിഹിതാ-
ശേഷധർമാദപേതം
കൃത്വാ തേഷാം വസിഷ്ഠഃ സമയ-മവനി-പാല+
പ്രതിജ്ഞാനിവൃത്ത്യൈ .
ഗത്വാ തം രാജവര്യം സ്വയമഥ ശനകൈഃ
സാംത്വയിത്വാ യഥാവഥ്-
സ+പ്രാണാനാ-മരീണാ/മപ-ഗമനവിധാ-
വഭ്യനുജ്ഞാം യയാചേ .. 2,48.42 ..

സ+ക്രോധോഽപി മഹീപതിർഗുരുവചഃ
സംഭാവയംസ്-താനരീൻ/
ധർമസ്യ+ സ്വ-കുലോചിതസ്യ ച തഥാ
വേഷസ്യ സംത്യാഗതഃ .
ശ്രൗതസ്മാർത്ത-വിഭിന്ന-കർമ-നിരതാ+
ന്വിപ്രൈശ്ച ദൂരോഞ്ഝിതാൻ
സാസൂൻ-കേവല-മത്യജ/+ന്മൃതസമാ
നേകൈ-കശഃ പാർഥിവാൻ .. 2,48.43 ..

അർദ്ധമുണ്ഡാഞ്ഛകാംശ്ചക്രേ പൽഹവാൻ ശ്മശ്രുധാരിണഃ .
യവനാന്വിഗതശ്മശ്രൂൻകാംബോജാംശ്ചബുകാന്വിതാൻ .. 2,48.44 ..

ഏവം വിരൂപാനന്യാംശ്ച സ ചകാര നൃപാന്വയാൻ .
വേദോക്തകർമനിർമുക്താന്വിപ്രൈശ്ച പരിവർജിതാൻ .. 2,48.45 ..

കൃത്വാ സംസ്ഥാപ്യ സമയേ ജീവതസ്താന്വ്യ സർജയത് .
തതസ്തേ രിപവസ്തസ്യ ത്യക്തസ്വാചാരലക്ഷണാഃ .. 2,48.46 ..

വ്രാത്യതാം സമനുപ്രാപ്താഃ സർവവർണവിനിന്ദിതാഃ .
ധിക്കൃതാ സതതം സർവേനൃശംസാ നിരപത്രപാഃ .. 2,48.47 ..

ക്രൂരാശ്ച സംഘശോ ലോകേ ബഭൂവുർമ്ലേഛജാതയഃ .. 2,48.48 ..

മുക്താസ്തേനാഥ രാജ്ഞാ ശകയവനകിരാ-/
താദയഃ സദ്യ ഏവ+
ത്യക്തസ്വാചാരവേഷാ ഗിരിഗഹന-ഗുഹാ+
ദ്യാശയാഃ സംബഭൂവുഃ .
ഏതാ അദ്യാപി സദ്ഭിഃ സതത-മവ-മതാ
ജാതയോഽസത്പ്രവൃത്ത്യാ

വർത്തന്തേ ദുഷ്ട-ചേഷ്ടാ ജഗതി നരപതേഃ
പാലയന്തഃ പ്രതിജ്ഞാമ് .. 2,48.49 ..

ഇതി ശ്രീബ്രഹ്മാണ്ഡേ മഹാപുരാണേ വായുപ്രോക്തേ മധ്യമഭാഗേ തൃതീയ
ഉപോദ്ധാതപാദേ സഗരോപാഖ്യാനേ സഗരപ്രതിജ്ഞാപാലനം
നാമാഷ്ടാചത്വാരിംശത്തമോ᳚ധ്യായഃ .. 48..
ഓം
P.R.Iyer
21.3.2024